

## ԲԻՈԷԹԻԿԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԻՋԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԳԻՏԵԼԻՔԻ ՆՈՐ ՈԼՈՐՏ

Փիլիսոփայական մտքի բազմադարյան փորձը համոզում է, որ մարդու հիմնախնդիրը հավերժական պրոբլեմն է: Նրա առանցքն այսօր կազմում են անձնավորության ազատ զարգացման ուղիների որոնումները, մարդու էկզիստենցիալ իրավունքների պաշտպանությունը, իսկ կենսատեխնոլոգիական հեղափոխության ժամանակակից պայմաններում՝ նրա կենսասոցիալական ամբողջականության պաշտպանությունը:

**Հանգուցային բառեր և բառակապակցություններ.** բիոէթիկա, միջգիտակարգային գիտելիք, նոր ոլորտ, մարդու բնույթ և էություն:

Դա ենթադրում է մարդու հիմնախնդրի համալիր գիտատեսական հետազոտություն՝ հաշվի առնելով մարդու բնույթի և էության մասին բնագիտական և փիլիսոփայական նոր պատկերացումները<sup>1</sup>: Դրանք պայմանավորված են որոշ գործոններով: Նախ՝ 20-րդ դարի երկրորդ կեսից բջջային կենսաբանության, գենոմիկայի և պրոտոմիայի, ինչպես նաև իմունաբանության, փոխպատվաստաբանության, անեսթեզիոլոգիայի, ռեանիմատոլոգիայի, գենային դեղաբանության և այլ ոլորտներում տարվող հետազոտությունների արդյունքների փիլիսոփայական-մեթոդաբանական իմաստավորման հրամայական պահանջներով:

Երկրորդ՝ գլոբալացվող աշխարհի նորանոր ռիսկերով, որոնք, որոշ դեպքերում, հարցականի տակ են դնում պա-

տասխանատու որոշումներ կայացնելու և դրանց հետևանքները հաշվի առնելու և վերահսկելու գիտական հանրության, պետությունների հնարավորությունները: Ահա թե ինչու, գիտական և փիլիսոփայական հետաքրքրությունների կենտրոնը սկսել է աստիճանաբար փոխադրվել դասական իմացաբանությունից և մեթոդաբանությունից դեպի միջգիտակարգային հետազոտությունների ոլորտը:

Բիոէթիկայի առարկան, հիմնական կատեգորիաները և հիմնարար սկզբունքները ունեն ընդգծված միջգիտակարգային և արժեքանական բովանդակություն, որն այսօր որոշում է գիտության և բժշկության հետագա զարգացման հումանիտական վեկտորը: Դրա իմաստավորման անհրաժեշտությունը թելադրվում է նաև բնագիտական և հասարակագիտական գիտելիքների զուգամերձեցման (կոնվերգենցիայի) հրամայականներով: Դրանք, նախևառաջ, պահանջում են հաղթահարել հասարակության մեջ գիտական և բարոյական զարգացման մակարդակների միջև առաջացած խզումը: Երկրորդ՝ վերացնել ժամանակակից բժշկության ներքին կառուցվածքում նոր կենսատեխնոլոգիաներով հարուցված արժեքային տեղաշարժերի բացասական հետևանքները: Երրորդ՝ վերանայել կենսաբժշկության մեջ նոր իրողությունների գնահատման և վերլուծման ավանդական, ինչ-որ իմաստով, արդեն քարացած մտակաղապարները: Չորրորդ՝ որակապես ընդլայնել կենսաբժշկական գիտությունների և առողջապահության ոլորտում առաջացած հիմնախնդիրների քննարկման սոցիալական ոլորտը: Դրանք պահանջում են՝

1 Силиунова И.В. Биоэтика и мировоззренческие традиции. – Человек. – 1995, № 5, с.125–132; Тищенко П.Д. Феномен биоэтики. – Вопросы философии. – 1992, № 3, с.104–113.

1. մարդու կյանքի և առողջության նկատմամբ պատմականորեն ձևավորված արժեքային վերաբերմունքի վերարդիականացում.

2. իրավապաշտպան շարժման փորձի օգտագործում.

3. ժամանակակից բժշկության սոցիոմշակութային գործառնությունների ընդլայնում.

4. հասարակական գիտակցության էկոլոգիականացում.

5. գիտության և փիլիսոփայության մարդաբանականացում.

6. բնագիտական և սոցիալ-հումանիտար իմացության զուգամերձեցում:

Միանգամայն ակնեւր է, որ բիոէթիկայի կայացման մեջ հաճախ թերագնահատվում են աշխարհայացքային, արժեքանական գործոնները: Բիոէթիկայի հիմնական նպատակը՝ բնության և հասարակության փոխներդաշնակության պահպանումն ու ամրապնդումն, աստիճանաբար բովանդակագրկվում է և նենգափոխվում մասնավոր խնդիրների՝ կլոնավորման, էֆթանագիայի, փոխպատվաստման, վերարտադրողական նոր տեխնոլոգիաների և այլնի խնդիրների լուծման զուտ տեխնիկական գործառնական ընթացակարգերով: Մոռացության է մատնվում այն հանգամանքը, որ բիոէթիկան հանդես է գալիս որպէս մարդու կենսագործունեության և գիտելիքների համադրման առանձնահատուկ ձև, որը կարգավորվում է իրավական և էթիկական նորմերով:

Բիոէթիկայի հիմնարար սկզբունքները հանգեցվում են էթիկական և իրավական նորմերի, իսկ բարձրագույն բարոյական արժեքները՝ բարոյությունը, գթասրտությունը, արդարությունը, այլասիրությունը՝ փոխարինվում էթիկական կանոնների ժողովածուներով, որոնցից նահանջը հարուցում է զուտ ձևական պատժամիջոցներ: Բիոէթիկայի մեկնաբանությունների մեջ մեզանում ևս առանձնանում են երկու միտումներ: Մի կողմից՝ գոյություն ունի տվյալ հասկացության նեղացման

միտում, երբ բիոէթիկան հանգեցվում է նեղ ըմբռնված բժշկական էթիկային: Ընդլայնողական մեկնաբանության տրամաբանությունը կապված է այն բանի հետ, որ բիոէթիկան ըմբռնվում է ոչ թե պարզապէս որպէս կյանքի էթիկա, որն ընկած է բժշկական էթիկայի հիմքում, այլ որպէս կյանքի պրակտիկ փիլիսոփայության առանձնահատուկ ձև<sup>1</sup>:

Ի հետևանս այդ գործընթացի՝ արդյունքում առաջանում են մեթոդաբանական լուրջ դժվարություններ՝ բազմաթիվ սկզբունքային հարցերի փիլիսոփայական իմաստավորման գործում: Չնայած բիոէթիկայի բուռն զարգացմանը, մշակույթի և փիլիսոփայության յուրօրինակ բժշկականացման բացասական միտումները ոչ միայն չեն դանդաղում, այլև որոշ ցուցանիշներով սկսում են անգամ գերազանցել «նախաբիոէթիկական» մակարդակը: Արդյունքում աստիճանաբար բիոէթիկան սկսում է կորցնել իր անմիջական կապը բնագիտության և տեխնիկայի զարգացման փիլիսոփայական հիմքերի հետ՝ թեքվելով դեպի կենսաքաղաքականության և կենսաբժշկական իրավունքի կողմը:

Ստացվում է այնպէս, որ բիոէթիկան՝ որպէս հետազոտությունների առանձնահատուկ միջգիտակարգային բնագավառ, վերածվում է գիտության ձյուղի, որը հիմնականում սպասարկում է բժշկության և առողջապահության շահերը: Դեռնթոլոգիական բաղադրիչը դառնում է տիրապետող, իսկ գիտության փիլիսոփայության արժեքանական-աշխարհայացքային գործառնությունը կորցնում է իր նշանակությունը:

Բիոէթիկայի ապահումանիզացմանը կարող է լրջորեն խոչընդոտել փիլիսոփայության մեթոդաբանական դերի և նշանակության վերականգնման և ամ-

1 Силуянова И.В. Биоэтика в России: ценности и законы. – М.: ЗАО “Литера”, 1997, с.125.

րապնդման գործընթացին<sup>1</sup>: Բիոէթիկան՝ որպես գիտակարգ, խթանում է հասարակություն–բնություն հարաբերությունների ներդաշնակ զարգացմանը:

Բնավ, չպետք է մոռանալ, որ փիլիսոփայությունը, Կանտի խոսքերով, մարդկանց, վերջին հաշվով, հարկավոր է նրա համար, որպեսզի ոչ միայն պատասխանի «ինչպե՞ս ապրել» և «ինչպե՞ս ապրել երկար՝ չհիվանդանալով» հարցերին<sup>2</sup>:

Բժշկության մեջ կենսական նոր տեխնոլոգիաների ակտիվ ներխուժման պարագայում Ի. Կանտի վերոհիշյալ միտքը ձեռք է բերում առանձնահատուկ արդիականություն: «Ինչպե՞ս ապրել» կանտոյան հարցադրումը լրացվում է «ինչպե՞ս պաշտպանել կյանքը» հարցադրմամբ: Դրանց գործնական նշանակությունն այն է, որ նախ՝ հայ հասարակությունն անբավարար ուշադրություն է դարձնում այն հիմնարար խնդիրների վրա, որոնք կապված են նորագույն գիտաբժշկական հայտնագործությունների հետ: Երկրորդ՝ անբավարար չափով է խթանում վերոնշյալ հիմնախնդիրների լուծման առավել արգասավոր լուծումների որոնումները: Ընդամին, այդ ամենը պահանջում է բիոէթիկայի կայացումը դիտարկել ժամանակակից Հայաստանի իրավական, բարոյական և հոգևոր պրոբլեմների, ընդհանուր ձգնաժամի համատեքստում: Երրորդ՝ պահանջում է Հայաստանում ավելի լայնորեն հենվել սոցիալական, էթիկական, պատմական, իրավական և այլ գիտելիքների վրա՝ կենսաբժշկության և առողջապահության ոլորտում տարատեսակ չարաշահումներին և խախտումներին կշռադատված կերպով դիմակայելու և բիոէթիկական վարքի ձիշտ մարտավարություն մշակելու համար:

Վերջապես, բիոէթիկան կոչված է նպաստելու հայ ժողովրդի ազգային գիտակցության մեջ մարդու կյանքի և առողջության նկատմամբ արժեքային վերաբերմունքի մշակմանը:

Բիոէթիկան այսօր աստիճանաբար դառնում է ոչ միայն «գիտության էթիկայի», այլև ազգային մշակույթի կարևորագույն բաղադրիչը: Այդ կապակցությամբ ծագում են մի շարք հարցեր՝

- ի՞նչ է բիոէթիկան.
- ո՞րն է նրա հիմնախնդիրների առանձնահատկությունը.
- ինչո՞ւ է այսօր բիոէթիկան ձեռք բերում համամարդկային և ազգային նշանակություն, որը նրան դարձնում է գիտական և փիլիսոփայական ուսումնասիրությունների բնագավառ.
- որո՞նք են բիոէթիկայի ձևավորման փիլիսոփայական և բնագիտական նախադրյալները.

- ինչպե՞ս են միմյանց հետ հարաբերակցվում կյանքի իմաստի, բարու և չարի, մահվան և անմահության «հավերժական» հիմնախնդիրները՝ ժամանակակից «կենսատեխնոլոգիական» կոնկրետ լուծումների համատեքստում:

Այդ և մյուս հարցերի պատասխանները պահանջում են հստակեցնել մարդուն նվիրված փիլիսոփայական ուսումնասիրությունների առարկայական տիրույթը, դիտարկել նրա առավել ընդհանուր բնույթն ու հոգևոր–բարոյական էությունը: Բիոէթիկայի կայացումը և զարգացումը ինքնանպատակ չէ, այլ մարդու կյանքի, նրա ազգային կեցության պաշտպանության հիմնախնդրի գիտական ուսումնասիրության առանձնահատուկ ձև, որը ներառում է համամարդկայինի և ազգայինի, հոգևորի և մարմնականի, բարոյական ազատության և պատասխանատվության փոխհարաբերակցության, ժամանակակից բժշկության, յուրաքանչյուր հայ մարդու էկզիստենցիալ իրավունքների պաշտպանության հրատապ հարցերը: Հենց այդ ենթատեքստում է բիոէթիկայի էությունը բա-

1 Смирнов И.Н. Философские измерения биоэтики // Вопросы философии. – 1987, № 12, с.83.

Аквинский Ф. Амтология мировой философии (I) т.1.– Ред. М.И. Иткин.– Минск.– 1969., 361 с.

2 Кант И. О способности духа силою только воли побеждать болезненные ощущения. // Трактаты и письма. – М.: Наука, 1880. – с. 298–317.

ցահայտվում որպես միջառարկայական հիմնախնդիրների համալիր, որն անմիջականորեն կապված է ժամանակակից մարդու հիմնախնդիրների հետ:

Բիոէթիկական պրոբլեմատիկան այնքան բարդ, հրատապ և բազմապլան է, որ իր արտացոլումն է գտնում իմացության ամենատարբեր ձևերի մեջ և դրանք միավորում է մարդու, ազգերի գոյատևման հիմնախնդրի շուրջը:

Ժամանակակից գիտության զարգացման կարևորագույն միտումը անդրադարձն է իր աշխարհայացքային հիմքերին, մարդու հիմնախնդիրներին: Համալիր մոտեցումը, հաշվի առնելով հասարակական, բնագիտական, տեխնիկական գիտությունների փոխգործակցության ուժեղացման անհրաժեշտությունը, տեսության սերտ կապը պրակտիկայի, մարդու հասարակական և ազգային շահերի հետ, դառնում է ժամանակակից գիտության զարգացման գլխավոր առանձնահատկություններից մեկը: Այսօր պահանջվում է ոչ միայն հռչակել, այլև իրականացնել գիտությունների միասնության և փոխգործակցության գաղափարը: Բիոէթիկական հիմնախնդիրը, ծնունդ առնելով և սերտորեն կապված լինելով կենսաբժշկական նոր տեխնոլոգիաների հետ, այսօր դուրս է եկել վերջինիս շրջանակներից և ձեռք է բերել համամարդկային և փիլիսոփայական կարգավիճակ:

Մարդկային գիտելիքների տարբեր ոլորտների փոխշաղկապման մեկնակետը դարձել է մարդու և կյանքի արժեքանության ձևավորման և գիտակցման հիմնախնդիրը<sup>1</sup>:

Կյանքի նոր արժեքանությունը, որի վրա հիմնված է բիոէթիկան, արժեքների համակարգված ամբողջություն է: Նրա գերագույն արժեքը մարդկային կյանքն է: Հիմնարար են այն արժեքները, որոնք մեր գոյությանը հաղորդում են

իմաստ, մարդու կյանքը դարձնում են լիարժեք, նրան տալիս են ուժ և ապրելու հզոր խթան: Բիոէթիկական արժեքների շարքում կարևորվում են առողջությունը և բարեհաջողությունը, ազատությունը և արժանապատվությունը, արդարությունը և գթասիրությունը և այլն: Այստեղ կարևորվում է նաև բիոէթիկայի և սոցիալականի փոխներթափացման հարցը, այն, թե որքանով լայն է պրոբլեմային այն դաշտը, որն ընդհանուր է բիոէթիկայի և սոցիալական ուսումնասիրությունների համար: Բնագիտական, այդ թվում բժշկական գիտելիքների մերձեցումը սոցիալ-հումանիտար գիտելիքների հետ մի կողմից՝ խթանում է քաղաքակրթական նոր իրողությունների հետ կապված սպառնալիքների փիլիսոփայական իմաստավորումը, իսկ մյուս կողմից՝ նպաստում է զուտ կենսա-բժշկական պրոբլեմատիկայի փոխակերպմանը՝ նոր մակարդակի վրա բարձրացնելով բիոէթիկական պրոբլեմների քննարկումը: Բիոէթիկայի հիմնական գաղափարները և սկզբունքները, որոնք կատարում են կարևոր միջգիտակարգային և աշխարհայացքային գործառույթներ, անխզելիորեն կապված են գիտության փիլիսոփայության նոր հարցադրումների հետ: Գիտափիլիսոփայական գաղափարների ձևավորման և զարգացման պատմությունը ողջ բիոէթիկական պրոբլեմատիկան յուրօրինակ ձևով համախմբող գործոն է: Այսօր բիոէթիկայի առանցքը մարդու կյանքի և մահվան, մարդկային քաղաքակրթության գոյատևման հիմնախնդիրն է: Ըստ էության՝ բիոէթիկան գիտության զարգացման նոր փուլում մարդուն է վերադարձնում փիլիսոփայությունը՝ յուրաքանչյուր մարդու գոյատևման կենտրոնում դնելով իր առաջնային շահերը, սակայն առանձնահատուկ, այն է՝ մարդու էկզիստենցիալ իրավունքների դիրքերից:

Դա իր հերթին ազդակում է բիոէթիկայի լիիրավ կայացմանը: Կենսա-բժշկական նոր տեխնոլոգիաների բուռն

1 Тищенко П.Д. К началу биоэтики. // Вопросы философии, 1994, № 3, с.63-66.

գարգացումը նախ պահանջում է փիլիսոփայական լայն վերլուծություն: Երկրորդ՝ ժամանակակից կենսաբժշկությունը չի սահմանափակվում գուտ տեսական-ճանաչողական խնդիրներով, այլ դառնում է մարդու կենսական կառավարման գործուն միջոցներից մեկը, որն ունակ է ոչ միայն բուժելու մարդուն, այլև կառավարելու նրա կյանքը: Այսօր բժշկությունը ձեռք է բերել. «կյանք տալու», «կյանքը կառավարելու», «կյանքի վերջի մասին որոշում կայացնելու», «վերահսկելու մահը», այսինքն՝ ձեռնառնական ներգործություն իրականացնելու մարդկային կյանքի ծնունդի, ընթացքի և ավարտի գործընթացների վրա: Ընդ որում, ժամանակակից բժշկությունն անխուսափելիորեն որոշ կոնֆլիկտի մեջ է մտնում ավանդական արժեքների հետ:

Երրորդ՝ բարոյական բազմակարծության աճը, փորձարարական հետազոտությունների նկատմամբ էթիկական և իրավական վերահսկողության ուժեղացման անհրաժեշտությունը, բիոէթիկայի հիմնախնդիրների համաշխարհայնացումը, նորահայտ եվգենիկական գաղափարների դեմ պայքարելու անհրաժեշտությունը: Այս ամենը հրատապ է դարձնում բիոէթիկայի փիլիսոփայական հիմնախնդիրների հետազոտման հարցը<sup>1</sup>:

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ սկզբնապես բիոէթիկայի հիմնախնդիրները քննարկվել են ավելի լայն հետազոտական ուղղության՝ «գիտության էթիկայի» շրջանակներում՝ կապված գիտնականի էթիկական պատասխանատվության, արդիականության գլոբալ հիմնախնդիր-

ների հետ: Գիտական էթիկայի մակարդակը վկայում է սոցիալական օրգանիզմի առողջության մասին: Ժամանակակից քաղաքակրթությունն աներևակայելի է առանց գիտության, սակայն գիտությունը, բացի բազմաթիվ օգուտներից և առավելություններից, մարդկությանը բերել է նոր հիմնախնդիրներ, որոնք, իրենց հերթին, սրել են հասարակության և մարդկության, ինչպես նաև կոնկրետ անհատների առջև գիտնականների սոցիալական պատասխանատվության հիմնախնդիրները: Էթիկական ռեֆլեքսիան պետք է դառնա գիտական հետազոտությունների անհրաժեշտ բաղկացուցիչը: Հետազոտական գործունեության և գիտելիքի ողջ զանգվածի հրամայականը պետք է դառնա գիտական հայտնագործությունների և տեխնոլոգիաների էթիկական հետևանքների գնահատումը: Էթիկական նորմերը պետք է կենտրոնանան ոչ միայն սուբյեկտի վրա, այլև ներդրվեն գիտական հետազոտությունների գործընթացի և արդյունքների մեջ:

Բիոէթիկան հանդես է գալիս նաև որպես բարոյագիտության ընդհանուր տեսության և գիտության ոլորտում էթիկական սկզբունքների զարգացման նոր փուլ: Մեզ համար ելակետային նշանակություն ունի այն հայտնի կանխադրույթը, որ բարոյականությունը հասարակության մեջ մարդկանց վարքի հնագույն կարգավորիչն է: Նրա գոյությունը պայմանավորված է հասարակության մեջ ճանաչված արժեքների համակարգով, առանց որի մարդիկ չեն կարող պարզապես ապրել: Ցանկացած հասարակության մոտ գոյություն ունեն բարոյական արժեքների երեք փոխկապակցված համակարգեր.

ա) հասարակական արժեքներ, որոնց պայմաններում ապրում են մարդիկ,

բ) սոցիալական խմբերի արժեքներ, որոնց պատկանում են մարդիկ

գ) արժեքներ, որոնք կապված են նրանց անձնական կենսափորձի հետ: Դրանք անհրաժեշտ են սոցիումի գո-

1 Тищенко П.Д. К началу биоэтики. – Вопросы философии, 1994, № 3, с.63–66; Феномен биоэтики. Вопросы философии, 1992, № 3, с.104–114; Бартко А.Н. Биомедицинская этика: теория, принципы и проблемы. Ч.2. Принципы и основные проблемы биомедицинской этики (А.Н. Бартко, Е.П. Михайловска-Карлова. М.: ММСИ, 1999. – 225 с. Тищенко П.Д. Биовласть в эпоху биотехнологии. – М.: ИФРАН, 2001. 177с; Тищенко П.Д. Феномен биоэтики // Вопросы философии, 1992, № 3, с.104–114;

յատևման և գիտության կայուն զարգացման համար:

Բիոէթիկայի գծով աշխատությունների մեծ մասը հիմնականում ունի կիրառական բնույթ, որոնցում քննարկվում են կոնկրետ բարոյական հիմնախնդիրներ՝ հարուցված բժշկական պրակտիկայի զարգացմամբ և կենսատեխնոլոգիաների առաջընթացով<sup>1</sup>:

Ինչ վերաբերում է տեսական բիոէթիկային, ապա նրան մեծամասամբ անբավարար ուշադրություն է դարձվում: Բժշկության, փիլիսոփայության և բնագիտության մերձեցումը թելադրվում է բիոէթիկայի զարգացման փիլիսոփայական հիմնավորման, նրա տեսականացման և հումանիզացման անհրաժեշտությամբ:

Գիտության նոր բարոյական սկզբունքների և նորմերի ձևավորման գործում առանձնահատուկ նշանակություն է ձեռք բերում գիտական գործունեության հումանիստական կողմնորոշվածությանն ուղղված սոցիալական դիրքորոշումը: Եվ դա միանգամայն օրինաչափ է: Ժամանակակից գիտության օբյեկտը բարդ համակարգերն են՝ կենսոլորտը, հասարակությունը, տնտեսությունը, տեխնիկան, տիեզերքը՝ մարդու հետ փոխադարձ կապի համատեքստում: Այսօր մեծացել է գիտնականի բարոյական պատասխանատվությունն իր հետազոտությունների և հայտնագործությունների հետևանքների համար:

Գիտության էթիկական-հումանիստական հիմքերն իրենց զարգացումն են ստացել բիոէթիկայում<sup>2</sup>: Մեր հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ժամանակակից գիտությունն ավելի ու ավելի մեծ չափով իր աշխարհայցքային հիմքերը ձգգրտելու կարիք ունի:

«Բիոէթիկան,— ինչպես իրավացիորեն նշում է ռուս հետազոտող Ի.Ն. Սմիռնովը,— որպես բժշկական գիտության և պրակտիկայի բարոյական ոլորտ, կենսաբժշկության և մարդկանց բուժման բժշկական նոր «տեխնոլոգիաների» աշխարհայացքային փիլիսոփայական իմաստավորման և արժեքանական գնահատումների խիստ կարիքն ունի»<sup>3</sup>:

Ժամանակակից գիտելիքների համակարգում տեսական բիոէթիկան իր տեղն է զբաղեցրել գիտափիլիսոփայական հիմնարար գիտելիքների համակարգում: Բիոէթիկական գիտելիքների կարգավիճակը պայմանավորված է նրանց միջառարկայական և ինտեգրալ բնույթով: Բիոէթիկան որպես գիտելիքների համեմատաբար նոր բնագավառ միավորում է տարբեր գիտությունների տարրերը (կատեգորիաներ, օրենքներ, սկզբունքներ, հասկացություններ և այլն) և գիտելիքների արտագիտական ձևերը (կրոնը, արվեստը, միստիկան):

Անհրաժեշտ ենք համարում համառոտ անդրադառնալ բարոյագիտական այն հայեցակարգերի վերլուծությանը, որոնք ներառվել են բիոէթիկայի ձևավորման վրա՝ հենվելով այդ հայեցակարգերի դասակարգման այն սկզբունքի վրա, որը առաջադրել է անվանի ռուս հետազոտող Ի. Սիլոյանովան<sup>4</sup>:

Նա առանձնացրել է նատուրալիստական-պրագմատիկ և իդեալիստական-դեոնոլոգիական տեսությունները: Տեսությունների առաջին տիպը (Թ. Հոբս, Զ. Լոկ, Հ. Սպենսեր, Ի. Բենտամ, Զ.Ս. Միլ) վճռորոշ ազդեցություն է ունեցել բիոէթիկայի մեջ ազատական ուղղության ձևավորման վրա, իսկ երկրորդը (Հերակլիտես, Սոկրատ, Պլատոն, Ի. Կանտ, Ի. Ֆիխտե, Վ. Վինդելբրանդ, Գ.

1 Юдин Б.Г. Основные этические принципы европейской биоэтики и биоправа. // Вопросы философии, 2003, № 5, с.80.

2 Юдин Б.Г. Смерть и умирание. Эвтаназия. – Введение в биоэтику. – М.: Прогресс-Традиция, 1998, – с.265–293; Шаталов А.Т. Предмет биофилософии. – Философские науки. Вып.2: Гносеологические и методологические проблемы. – М.: ИФ РАН, 1996, 274с.

3 Смирнов И.Н. Философские измерения биоэтики. // Вопросы философии. – 1987, № 12, с.83.

4 Силуянова И.В. Биоэтика и мировоззренческие традиции. // Человек. – 1995, № 5, с.125–132; Силуянова И.В. Биоэтика в России: ценности и законы. – М.: ЗАО “Литера”, 1997, с.224.

Ռիկկերտ, Է. Կասիրեր և ուրիշներ) ազդել է պահպանողական ուղղության ձևավորման վրա:

Նատուրալիստական-պրագմատիկ էթիկայի տեսական դիրքորոշումները ներազդել են էֆթանագիայի, բժշկական գենետիկայի նկատմամբ վերահսկողության և այլնի բարոյաէթիկական «նպատակահարմարության» ժամանակակից ազատական հիմնավորման վրա:

Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ցանկացած էթիկական տեսություն երկու ուսմունք է իր մեջ բովանդակում. ուսմունք բարոյական պարտավորությունների (դեոնթոլոգիա) և ուսմունք արժեքների մասին (արժեքանություն): Այլ խոսքով՝ դեոնթոլոգիան բարոյական նորմերի մասին ուսմունքն է, իսկ արժեքանությունը ուսմունք է բարոյական գնահատականների մասին: Բժշկական էթիկայում գերակշռում է դեոնթոլոգիական պրոբլեմատիկան, քանի որ հենց այս ոլորտում են ծագում հրատապ հիմնահարցերը:

Դեոնթոլոգիան ուղղված է արժեքանորեն ստուգված վարքականոնների ամրապնդմանը: Գնահատիչ գործունեությունն երբեմն ավելի շարժունակ է, արագ է արձագանքում մարդկային գործունեության փոփոխություններին, քան պահպանողական դեոնթոլոգիան: Դրանով էլ հիմնականում բացատրվում են բժշկական բարոյականության ներքին հակասությունները և խնդիրները:

Բիոէթիկան, լինելով կենսաբժշկության մեջ արագընթաց փոփոխությունների արդյունքը, ավելի սուր և ակնառու կերպով է բացահայտում այդ հակասությունները: Ժամանակակից բիոէթիկայի գործնական իմաստը և նեղ ուղղվածությունն անհամեմատ ավելի դյուրին է ըմբռնել բժշկական պրակտիկայի ենթատեքստում, քանի որ և՛ կյանքը, և՛ մահը, և՛ առողջությունը ձեռք են բերում կոնկրետ ձևեր և, հետևաբար, տեսական դիրքավորումները կարող են ստանալ անմիջական էմպիրիկ հաստատում կամ հերքում: Հենց այս տեսանկյունից որոշարկվում են

բժիշկի և հիվանդի դիրքավորումներին ներկայացվող բարոյական պահանջները<sup>1</sup>:

«Բիոէթիկայի» հասկացության ի հայտ գալն արդեն իսկ վկայում է այն մասին, որ խորացել են մեր գիտելիքները մարդու և աշխարհի փոխհարաբերությունների բարդացման մասին<sup>2</sup>: Պարզվել է, որ բիոէթիկայի սկզբունքների նորմատիվ բնույթը սկզբունքորեն անհնար է մինչև վերջ ձևայնացնել: Այստեղ պահանջվում է հաշվի առնել բժշկության մեջ բարոյական կարգավորման առանձնահատուկ գծերը էլ ավելի հանգամանորեն:

Որո՞նք են բժշկական էթիկայի նորմատիվ կարգավորման անբավարարության կամ սահմանափակության կոնկրետ պատճառները, որոնք պահանջում են սոցիալական վերահսկողության նոր ձևեր, ընթացակարգեր:

Առաջին պատճառն այն է, որ արդի հասարակության մեջ անձի իրավունքների և ազատությունների ընդլայնումը ենթադրում է նոր իրավիճակ, երբ բժիշկը և հիվանդը հանդես են գալիս որպես իրավահավասար գործընկերներ (գործընկերային մոդել), երբ բժշկության ոլորտում հարաբերությունները այլ սոցիալական ինստիտուտների հետ, երաշխավորում են մարդու իրավունքները, կառուցվելով այնպիսի սկզբունքների վրա, որոնք փոխընդհանուր են մեկը մյուսին:

Երկրորդ պատճառը կապված է գիտության զարգացման, մասնավորապես, նոր կենսատեխնոլոգիաների, համակարգչայնացման, դեղամիջոցների արտադրության արդյունաբերական մասշտաբների հետ: Ծագում է անհրաժեշտություն կանոնակարգելու հետազոտողի և՛ գիտահետազոտական, և՛ փորձարարական գործունեությունը, պահպանելով բժշկական էթիկայի սկզբունքները, սակայն հաշվի առնելով և այն, որ այդ գործունեությունը ներառում է իր մեջ բիզնեսի բաղադրիչ-

1 Лопухин Ю.М. Биоэтика и современная медицина. // Врач, 2001, № 10, с.6-7

2 Лопухин Ю.М., Юдин Б.Г. Биоэтика в России. // Наука в России, 1993, № 5-6.

ներ: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է համակողմանի վերլուծել բժշկության առևտրայնացման միտումները:

Բիոէթիկայի կայացման երրորդ պատճառը պետք է փնտրել այն գործընթացների ինտենսիվացման–արագացման մեջ, որոնք ստացել են «մեդիկալիզացիայի ընդլայնում» անվանումը: Այդ գործընթացում մարդու վիճակը կամ վարքը սկսում է ձևակերպվել որպես բժշկական լուծում պահանջող հիմնախնդիր: Այդ գործընթացի անվերահսկելի ընդլայնումը անհատական և սոցիալական առումով կարող է հանգեցնել բացասական հետևանքների:

Հենց այստեղ առաջանում է հասարակության կողմից սոցիալական վերահսկողության նոր ձևերի և սոցիալական տեխնոլոգիաների մշակման գործնական անհրաժեշտություն: Սակայն դա կարող է իրականացվել միայն էթիկական կարգավորման տեսքով, քանի որ մեդիկալիզացիայի ընդլայնումը ամբողջովին չի ենթարկվում իրավաբանական կանոնակարգման:

Բիոէթիկան ձևավորվում և կառուցվածքային տեսք է ստանում որպես սկզբունքորեն նոր գիտական, մշակութային համալիր, որը ներկայացնում է կյանքի հետ կապված առարկաների, ինստիտուտների, պատկերացումների, գաղափարների, վարքի նմուշների լայն համակցություն: Չի կարելի համաձայնվել այն հետազոտողների հետ, ովքեր այստեղ ծագած հիմնախնդիրների լուծման ելքը տեսնում են միայն բիոէթիկայի ինստիտուցիոնալ բաղադրիչների իրավաբանական մեխանիզմների ամրապնդման մեջ:<sup>1</sup>

Միաժամանակ, հարկ է նշել և այն մասին, որ բիոէթիկայի սկզբունքները օրենքի նորմերի հետ ինտեգրվելու միտվածություն ունեն, թեև տարբեր մակարդակով: Բիոէթիկայի և իրավունքի

քի հարաբերությունը կարելի է որոշել հետևյալ կերպ. դաշտում բարոյականության նորմերը իրավաբանական դաշտ փոխադրելու հատուկ պետք է առանձնացնել միայն այն նորմերը, որոնք օժտված են իրավաբանական ներուժով<sup>2</sup>:

Այս դեպքում փիլիսոփայական գիտությունների համակարգում բիոէթիկայի տեղի և դերի որոշման հարցը, որոշ իմաստով, մղվում է հետին պլան, ինչը հղի է բիոէթիկայի առարկայական տիրույթի ապահովմանիզացման վտանգներով:

Բժշկության մեջ գոյություն չունի մարդու վերաբերյալ ամբողջական հայեցակարգ: Չնայած դրան, անկասկած, բժիշկը պետք է ունենա մարդու մասին ամբողջական պատկերացում, քանի որ նրա գործունեության էությունը հասարակական–մշակութային փոխգործողության մեջ է. այն հիմնված է մարդկանց հետ անմիջական շփումների վրա: Ընդամին, ժամանակակից հիվանդը ավելի հաստատականորեն պահանջում է, որպեսզի իրեն վերաբերվեն որպես ամբողջական, ինքնիշխան անձնավորության՝ կիրառելով ապացուցողական բժշկության մեթոդներ:

Կյանքի, կենսական իրողությունների ողջ բազմազանության նկատմամբ բարոյական վերաբերմունքը ունի իր աշխարհայացքային հիմնավորումը, որն առկա է փիլիսոփայական մարդաբանության, որոշ իմաստով, կյանքի փիլիսոփայության, էկզիստենցիալիզմի, ստրուկտուրալիզմի և, մասամբ, պոստմոդեռնիզմի մեջ: Ընդ որում, բիոէթիկան դիտարկվում է որպես պրակտիկ փիլիսոփայություն<sup>3</sup>:

Բժշկության փիլիսոփայության գոյա–

2 Комаров Ф.И., Лопухин Ю.М. Права человека и биомедицинская этика. // Клиническая медицина, 1998, № 4, с.4–6.

3 Седова Н.Н., Сергеева Н. В. Биоэтика в пространстве культуры. – Волгоград, Триумф, 2010, с.330–336.

Уильяме Дж.Р. Руководство по медицинской этике (Дж. Р. Уильяме. Под ред. Ю.М. Лопухина Б.Г. Юдина, Л.А. Михайлова // пер. с англ. Булыгиной Т.В., Васильевой Л.Л. М.: ГЭОТАР–Медиа, 2006. – 128 с.

1 Силуянова И.В. Биоэтика в России: ценности и законы. – М.: “Грантъ”, 2001, с.127–137

բանական և իմացաբանական եզրերը համեմատաբար լավ են մշակված, սակայն նրա արժեքանական և գործնական կողմերին նվիրված լուրջ ուսումնասիրությունները գրեթե բացակայում են:

Բիոէթիկան եզակի երևույթ է: Մի կողմից՝ այն հիմնվում է հավաստի գիտելիքների (կյանքի մասին գիտությունը) վրա, իսկ մյուս կողմից՝ հանդես է գալիս որպես մարդկային վարքի նորմատիվ կարգավորիչ, այսինքն՝ գործնական դիրքորոշում, որը նշանակալիորեն սուբյեկտիվացնում է հենց այդ հավաստի գիտելիքը:

Այդ իսկ պատճառով բիոէթիկան կարելի է մեկնաբանել որպես առանձնահատուկ դիսկուրս, որի արդյունքում մարդու մոտ մշակվում են ընդհանրապես կյանքի և, մասնավորապես, կենսական օբյեկտների, կենսական վարքի նկատմամբ որոշակի դիրքորոշումներ, որոնք շեղվում են ինչպես գիտական ճշմարտությունից, այնպես էլ բարոյական նորմերից, եթե գիտական ճշմարտությունը և նորմը հայտնվում են հակասության մեջ:

Բիոէթիկական հիմնախնդիրների փիլիսոփայական իմաստավորման հետ մնալը այսօր բավական սուր է զգացվում, որի պատճառով էլ բիոէթիկայի մեջ գործնական հարցերի լուծման նպատակով ավելի հաճախ դիմում են՝ իրավագիտությանը, սոցիոլոգիային, կրոնական ուսմունքներին, աստվածաբանությանը, քաղաքագիտությանը, անգամ՝ տնտեսագիտությանը:

Այսօր տեսական բիոէթիկայի փիլիսոփայական հիմքերի խախտման-խաթարման վտանգներ են առաջացել: Դրանք կարելի է հաղթահարել, եթե հստակեցվեն բիոէթիկայի արժեքանական և աշխարհայացքային հիմնախնդիրները:

Ավելի ուշադիր քննելիս մենք տեսնում ենք, որ բիոէթիկայի վրա բժշկության փիլիսոփայության ազդեցությունը ավելի շուտ կրում է պոզիտիվիստական և պրագմատիկական բնույթ՝ սահմանափակելով նրա արժեքանական ներուժը:

Այն կարելի է ընդլայնել, եթե բիոէթիկան զարգացվի մշակույթի փիլիսոփայության հասկացական դաշտում, որը թույլ կտա բացահայտել բիոէթիկայի արժեքային բովանդակությունը՝ որպես պրակտիկ փիլիսոփայության նոր եղանակ:

Բիոէթիկան որպես միջգիտակարգային գիտելիքների բնագավառ, իր մեջ ներառում է իմացության գիտական, տրամաբանական և արժեքային ձևերը: Արժեքանական առումով, մարդու համար հիմնարար նշանակություն ունեն կյանքը, առողջությունը, անձի ամբողջականությունը, բարեկեցությունը. հենց դրանք են բիոէթիկայի մեջ կազմում դրական արժեքների շրջանակը:

Բիոէթիկայի կարևորագույն բնութագիրը նրա ուղղվածությունն է դեպի տիեզերքի, բնության և սոցիումի բարդագույն փոխհարաբերությունների պարզաբանումը, որոնք այսօր իրականացվում են կենդանի և անկենդան բնության հետ մարդու բարդ փոխգործողությունների մեխանիզմների միջոցով: Բիոէթիկայի մեջ այդ ամենը համախմբող մեկնակետը մարդն է, որպես բարոյական հարաբերությունների կենտրոնական օբյեկտ և սուբյեկտ: Զարմանալի չէ, որ բիոէթիկայի որոշիչ կատեգորիան «մարդկային կյանքի արժեքն» է<sup>1</sup>:

Թեև բիոէթիկայի մեջ կյանքի և՛ սոցիալական, և՛ կենսաբանական մեկնաբանությունները հավասարապես նշանակալից, կարևոր են և կարող են պահանջված լինել, այսուամենայնիվ, մարդկային կյանքի արժեքի փիլիսոփայական վերլուծությունը առավել նշանակալից է բիոէթիկայի համար<sup>2</sup>:

1 Агацин Э. Человек как предмет философского познания (О человеческом в человеке). – Под общ. ред. И.Т.Фролова. – М.: Политиздат, 1991, с.59–79; Пронин М.А. Здоровье человека как онтологическая проблема современной медицины и аддиктологии. // Жур. Аддиктология, М., 2003, № 1, с.30–35.

2 Борзенков В.Г., Юдин Б.Г. Человек как объект комплексного и междисциплинарного исследования: методологические аспекты. // Личность. Культура. Общество. – 2002. – Т.IV. Вып. 3–4, с.11–37.

BIOETHICS AS A NEW INTERDISCIPLINARY  
FIELD OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

**SUSANNA DAVTYAN**

*YSMU after M. Heratsi, Lecturer at the Department of Social Sciences,  
Head of the Armenian Branch of the UNESCO Chair in Bioethics  
PhD of Philosophical Sciences, Associate Professor*

The article is devoted to the scientific-philosophical analysis of the formation of bioethics as a new interdisciplinary field of knowledge. The understanding of the nature of the bioethical knowledge contributes to a more effective resolution of urgent problems of the relationship between man and nature, art, technology, and to himself.

БИОЭТИКА КАК НОВАЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ОБЛАСТЬ  
НАУЧНОГО ЗНАНИЯ

**СУСАННА ДАВТЯН**

*Преподаватель кафедры общественных наук ЕрГМУ им. М. Гераци,  
кандидат философских наук, доцент*

Статья посвящена научно-философскому анализу становления биоэтики как новой области междисциплинарного знания. Такое понимание характера биоэтического знания способствует более эффективному разрешению актуальных проблем отношения человека к природе, технике, технологиям и к самому себе.